

УДК 94(474.2):316.722:327 «20»
<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2022-20-9>

Орлова Т.В.
<https://orcid.org/0000-0002-4079-0049>

ПОЄДНАННЯ ТРАДИЦІЙ І НОВАЦІЙ В ЕКОНОМІЧНОМУ ПОСТУПІ ЕСТОНІЇ

У статті з позицій історика аналізуються особливості естонського економічного життя у динаміці від минулого до сьогодення – від аграрного до постіндустріального суспільства. Показано, що Естонія гідно приймає виклики сучасності, зокрема кризи та їх наслідки. Раціональні балти не впадають в архаїку, хоча шанобливо бережуть свої традиції. Усвідомлюючи глобальні тенденції, вони рухаються шляхом інновацій, даючи в такий спосіб відповідь на головний виклик новітніх часів – виклик модернізації. Естонський досвід ще раз продемонстрував важливість двох складових успіху реформування: широкої підтримки з боку суспільства і здатності національної еліти керувати процесом.

Акцентовано фактори, що визначали і визначають економічний поступ Естонії: менталітет, невмируща переконаність у приналежності до європейської цивілізації, відданість її цінностям, готовність їх втілювати у життя і захищати. Від початку відновленої державності без будь-яких сумнів щодо альтернатив було визначено мету – приєднання до Європейського Союзу і НАТО. Діалектика розвитку визначалася взаємозв'язком вимог до претендентки на вступ і реформами, які здійснювалися заради відповідності до них.

У висновках зазначається, що для успішного соціально-економічного розвитку нації необхідне те саме, що й для повноцінного розвитку і самореалізації окремого індивіда – цінності інтелектуальної свободи, майстерності і відкритості до змін. Обраний шлях ліберальної демократії із соціально-орієнтованою ринковою інноваційною економікою вивів Естонію із стану країни російської імперії до кола розвинених європейських держав. Естонський досвід є цінним для тих пострадянських країн, які прагнуть того ж. Саме вдале поєднання традицій і новацій стало підґрунтям успіхів народу, який, незважаючи на всі складності і кризи сучасного світу, значно покращив власне життя і, допомагаючи іншим, заслужив повагу міжнародного співтовариства.

Ключові слова: *Естонія, радянська Прибалтика, економічний розвиток, європейський вибір, модернізація, реформи, інформаційне суспільство.*

Впродовж останніх трьох десятиків років Естонська Республіка виявилася найбільш успішною серед всіх пострадянських держав. Як і перед іншими новими незалежними державами перед нею постало чимало складних проблем, починаючи від агресивного сусідства до браку природних ресурсів. Хоча за історичними вимірами часу пройшло не так багато, проте досягнуті результати дають підставу для аналізу і висновків, які можна зробити на перетині візій минулого, сучасного і майбутнього. Всі три часові виміри краще усвідомлюються, якщо брати до уваги поєднання традицій і новацій, котрі мають естонське і європейське забарвлення. Саме таким аналізом корисно зайнятися історикам, чії розвідки можуть стати в нагоді у визначенні шляхів поступу інших пострадянських країн, які прагнуть повернутися до європейської цивілізації. Зокрема це стосується України, навіть за умов війни. Не беручись

аналізувати названу гарячу тему, варто подивитися на ситуацію з погляду на необхідність докорінної перебудови всіх сфер життя, яка реалізуватиметься після перемоги і навіть до неї.

Подібно до України, Естонія перебувала під владою Московії, яка ніяк не воліла її втратити. Естонці боролися за свою незалежність не одне століття і спромоглися її здобути і відстояти, як це робить зараз українство. Історія вчить, що сила держави крім усього іншого залежить від потужності її економіки. А сучасність показує докорінні зрушення, що впливають на всі сфери життя. Естонія усвідомлює ці обставини, бере їх до уваги у визначенні свого подальшого розвитку, зокрема, економічного. Результати виявляються і у зростанні рівня життя громадян, і у визнанні на міжнародній арені.

У розмаїтті студій, присвячених дослідженню пострадянського простору, є певна кількість присвячених Естонії. Найчастіше вони стосуються політичних проблем, насамперед, євроінтеграційних процесів. Проте трапляються і ті, що розглядають економічні трансформації [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8]. Здебільшого в них йдеться про зміни, які розпочалися і одержали розвиток після відновлення незалежності балтійської республіки. Актуальність їх незаперечна. Але, виходячи з того, що все, що відбувається зараз, має певну історичну зумовленість, істориків цікаво простежити цю зумовленість, віддавши належне новаціям останніх десятиліть. Саме вдале поєднання традицій та новацій виявилось підґрунтям успішного поступу колишньої радянської республіки, радше російської колонії, яка за короткий час перетворилася на одну з шанованих в світі держав. Достатньо сказати, що Естонська Республіка прийнята до Організації економічного співробітництва та розвитку, що об'єднує тільки 34 держави з найрозвиненішою економікою.

Зрозуміло, фактори, які призвели до цього, склалися історично і мають багатоаспектний характер. Від давніх часів естонці мешкають на півночі Європи, з її суворим кліматом. Впродовж століть основним заняттям було сільське господарство, у прибережних районах – рибальство. Країна завжди відрізнялася низькою густиною населення, яке віддавало перевагу хуторському способу життя. Звідти – притаманний естонцям індивідуалізм і переконаність: покладатися на власні сили. А також відстоювати свою ідентичність попри багатовікове панування іноземців – німців, шведів, датчан, росіян. Російська імперія запанувала на цих землях після Північної війни 1700- 1721 рр.

В традиціях естонців – висока культура праці. Взагалі, висока культура праці є рисою не тільки естонського, але й європейського менталітету. В економічному розвитку балтів національний характер відіграв чи не найважливішу роль, як і в економічній ситуації будь-якої іншої країни. Також яскраво виявився вплив релігійного чинника, а саме протестантизму. Доречно згадати студії М. Вебера, який показав значення релігії для створення важливого стимулу до певних видів змін. Особливу увагу він приділив саме протестантизму, який зробив вирішальний внесок у розвиток суспільства

індустріального типу [9]. Основою такого суспільства стала раціоналізація. Сучасні соціологи виявляють її у тому, що діяльність індивідів характеризується вибором все більш адекватних методів, засобів, шляхів досягнення певних цілей. Таким чином досягається новий щабель свободи людини – свободи від містики випадку, від магії, тобто нефункціональних способів у прагненні до мети [10, с. 36]. На Заході, в Європі, в Естонії при шануванні раціоналізму життєдіяльність орієнтована на максимізуючу поведінку: приймаючи відповідальні рішення, людина чи колектив прагне або максимізувати свою вигоду від використання обмежених ресурсів, або мінімізувати витрати ресурсів при досягненні необхідного результату. За умов обмежених ресурсів така настанова корисна для естонської економіки.

При цьому велике значення надається збереженню хорошої репутації у суспільстві. Економісти засвідчують, що «довіра і репутація знижують транзакційні витрати і мінімізують проблеми опортуністичної, зокрема рентоорієнтованої, поведінки, а також дозволяють більш ефективно розподіляти ресурси» [11, с. 190]. Естонці усвідомили, що моральні цінності мають цінність економічну: бути чесною і порядною людиною економічно вигідно. Балтам також притаманна стриманість, скромність: вони не люблять тих, хто хизується. У них замість пишних слів – реальні справи, виконані обіцянки, дотримані домовленості. Такі позиції характерні для соціально зрілих особистостей, які несуть повну відповідальність за свої вчинки та їх наслідки. Відповідальність за свій вибір – зворотний бік свободи. Вибір – можливість вільної людини. Свобода – найвища цінність європейців.

У балтів цінуються чесність, організованість і шана до порядку, що виявляється у законотриманості і меншій схильності до корупції. Відповідальність естонців і чітке дотримання законів, правил, домовленостей стали одним з факторів, що сприяли прийняттю країни до НАТО і Європейського Союзу у 2004 р.. Членство в обох організаціях є надзвичайно важливим з огляду безпеки і економічного розвитку. В свою чергу, естонці виявили твердість і наполегливість у досягненні своєї мети – повернення до європейського співтовариства.

Народи з менталітетом, на формування якого вплинув протестантизм, не схильні до марнотратства і марнославства. Таке ставлення до ресурсів, – на користь економічній ситуації. Заощадливість і несхильність до марнославства виявляється і у вмінні задовольнятися найнеобхіднішим. Можна припустити, що на цій підставі сформувалася скандинавська життєва модель під назвою «хюгге». Її суть – простота і природність, що роблять людину щасливою. Взагалі, на естонський лад життя від давнини до сучасності мали вплив саме скандинавські країни. Причому настільки, що в наш час естонці називають свою країну п'ятою скандинавською.

У тому, що Естонія, одержавши незалежність на руїнах СРСР, дуже швидко набрала темпи економічного розвитку, велике значення мав кращий стан освіти

на цих землях, що відзначався від XVI ст. і дотепер. За протестантськими настановами усувався посередник між віруючим і Богом у вигляді священнослужителя. Кожен сам ніс відповідальність перед Всевишнім, без можливості одержання відпущення гріхів (за гроші), самостійно міг прилучатися до мудрості Біблії, мав вміти її прочитати. За царських часів у прибалтів був набагато вищий рівень письменності, ніж у решти населення Російської імперії. В наш час Естонська Республіка – в лідерах рейтингу освітніх систем за версією PISA¹. Декілька століть всезагальної грамотності – одна з підстав бурхливого розвитку естонської економіки.

На шляху економічного поступу Естонії від 1940 р. мав місце майже півсторічний період радянизації, перерваний німецькою окупацією до 1944 р. В її основу було покладено «ленінський план побудови соціалізму»: індустріалізація, колективізація, культурна революція. Естонську Радянську Соціалістичну Республіку було інкорпоровано у командно-адміністративну економічну систему СРСР. Після 1944 р. у прагненні створити «вітрину успішної соціалістичної республіки» Москва саме сюди, а також до Литви і Латвії спрямовувала значні ресурси. Розвиткові промисловості надавалася перевага у порівнянні з іншими сферами економіки і суспільного життя. Основою індустріалізації виступала важка промисловість. Розташування Естонії на західному кордоні Радянського Союзу зумовив високий рівень мілітаризації, що насамперед виявилось у розташуванні на її території значного військового контингенту а також у підтримці підприємств, які обслуговували військово-промисловий комплекс, зокрема виробництво електроніки та радіотехніки

Традиційно в Естонії були сильні легка і харчова промисловість. Розвивалася лісова і паперова промисловість. На додаток до існуючих текстильних підприємств, таких як Кренгольмська мануфактура, Балтійська мануфактура запустили кілька нових. «Продовольчої проблеми», яка була постійною для радянського суспільства, тут не існувало, хоча раціон естонців був доволі одноманітним, оскільки більша частина продукції йшла на забезпечення потреб інших регіонів СРСР, найбільше – великих міст РФ.

Сільське господарство в супереч місцевим традиціям зазнало швидкої колективізації, яка розпочалася з 1949 р. після березневої депортації. Землі окремих хуторів, худоба і сільськогосподарська техніка передавалися до колгоспів. Процес колективізації проходив з великими складнощами. Далися взнаки шок від депортацій; небажання селян, яких примусово об'єднували до колгоспів, брати участь у процесі; негнучка планова економіка, яка не брала до уваги місцеві природні і кліматичні умови; погане керівництво. В традиціях радянської кадрової політики головами колгоспів призначали людей без сільськогосподарського досвіду, проте тих, хто заслуговував довіру

¹ PISA – міжнародне оцінювання якості освіти, що проводиться у 80 країнах світу.

комуністичної партії. Їхнє завдання полягало у забезпеченні беззаперечного виконання державних планів. У 1951 р. на базі кафедри сільського господарства Тартуського університету створено Естонську сільськогосподарську академію задля поліпшення кадрового складу керівників аграрного сектору. Певні зрушення відбувалися в організаційному плані: невеликі колгоспи об'єднувалися у більші, їхнє керівництво ставало більш компетентним, прибутки працівників таких господарств були вищими, ніж в цілому по країні. Наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. ці господарства швидко розпалися. В Естонії розгорнувся процес реституції, за якою землю повернули колишнім власникам або їхнім нащадкам. Проте Естонія, яка раніше складалася з невеликих хуторів, не відновилася. Починаючи з другої половини 1990-х рр. утворювалися нові великі господарства з різними формами власності.

Що стосується культурної революції, так її здійснення в радянській Прибалтиці наштовхнулося на неочікувану ситуацію. У класичній моделі все мало починатися з ліквідації неписьменності. Повна грамотність і високий рівень освітньої системи, які виявили відряджені Москвою до Естонії працівники освіти і культури, виявилися цілковитою несподіванкою. Але від 1944 р. наполегливо проводилася «лінія партії», спрямована заштовхати естонську освіту і культуру у радянські рамки. Насамперед це робилося через насадження російської мови та політизацію освітнього та культурного процесу. Були видані російською мовою підручники для всіх рівнів освіти, із шкіл та вищих навчальних закладів звільнили ненадійних педагогів. Хоча в університетах та інших вишах зберігалось викладання естонською мовою. Разом із тим на деяких спеціальностях відкрили російськомовні відділення.

В цілому, економіка прибалтійських республік була однією з найбільш ефективних в Радянському Союзі. За рівнем життя Естонія і Латвія посідали перші місця серед інших союзних республік. Особливо Естонія, яка мала понад 650 карбованців національного прибутку на душу населення, в той час як в Російській Федерації цей показник складав 400 карбованців. Проте в Прибалтику в середньодушовому вимірі вкладали не більше, ніж в інші республіки. Так в Середню Азію інвестували більше (недарма ці республіки до останнього не хотіли прийняти розвал СРСР), проте віддача від кожного вкладеного карбованця в Прибалтиці була вище.

Естонці – стриманий народ, але мають загострене відчуття власної гідності. Коли у 1987 р., відвідавши Естонію, генеральний секретар ЦК КПРС М. Горбачов заявив, що ЕРСР живе за рахунок інших союзних республік, естонські економісти розробили проект ІМЕ (скорочено Isemajandav Eesti – Самодостатня Естонія). Мета проекту полягала у тому, щоби зробити Естонську республіку абсолютно самодостатньою і не жити за рахунок інших складових СРСР. Це була програма госпрозрахунку, на який радянське керівництво ніяк не могло наважитися від 1960-х рр., коли висувалися так звані «косигінські реформи». Проект ІМЕ насправді накреслив поетапність переходу

до ринкового господарства після набуття незалежності. Варто зазначити, що аббревіатуру ІМЕ з естонської мови можна перекласти як «диво». Після відновлення незалежності естонське економічне диво стало реальністю. Нобелівський лауреат Д. Норт вказував, що «для формування ефективної економіки» людство використовує «як ментальні моделі, так і інститути» [12, с. 23]. В Естонії були використані і перші, і другі.

У перші місяці відновленої незалежності країни Балтії в цілому і Естонія зокрема являли собою індустріально-аграрні держави із слабо розвинутою у порівнянні з Європою сферою послуг і тотальним дефіцитом у торгівлі. В жорстких рамках єдиного народногосподарського комплексу галузі місцевої економіки були тісно пов'язані постачанням і збутом з іншими вже новими незалежними державами, в яких теж мали місце кризові явища. Гостро стояло питання забезпечення ресурсами, особливо нафто-газовими, які йшли з Російської Федерації, а та всіляко намагалася утримати колишні радянські республіки в орбіті свого впливу.

Радянський карбованець, що використовувався в якості платіжного засобу, стрімко знецінювався, катастрофічно не вистачало готівки. Для стабілізації своєї економіки естонці обрали монетарний режим з фіксованим обмінним курсом, що надавало певну можливість прогнозування. Довіру інвесторів також зумовив один із найбільш жорстких обмінних курсів, встановлений в червні 1992 р.: в обіг увійшла естонська крона, прив'язана до німецької марки (8 крон = 1 марка). В процесі реформації економічної сфери були здійснені і фінансові реформи, що дозволило поставити питання про впровадження євро. 1 січня 2011 р. в Естонії, раніше ніж будь-де на пострадянському просторі, в обіг увійшло євро (15,6466 крон за 1 євро). Це дає право голосу тоді, коли на засіданні лідерів країн єврозони ухвалюються рішення, що безпосередньо стосуються естонської економіки. Прийняття нового члена до єврозони мало неабияке значення і для самого ЄС. У певному розумінні було продемонстровано, що попри існуючі проблеми і складності, є країни, впевнені у перспективності об'єднання.

Естонці, зберігаючи свої традиції, відкриті світу, стежать за тенденціями його розвитку. Усвідомлюючи, що головний виклик – це виклик модернізації, вони на початку 1990-х рр. без коливань стали на непростий шлях суспільної модернізації, яка передбачала розвиток чотирьох базових інститутів сучасного суспільства – демократії, ринкової економіки, соціальної держави, масового споживання. На відміну від інших колишніх радянських республік, які також виявили намір рухатися цим шляхом, Естонія починала новий етап свого розвитку не «з нуля», оскільки зберігалася пам'ять про роки незалежності, набутої у 1918 р. Країна заявила про відновлення державності, що було визнано на міжнародному рівні. Перш за все йшлося про розірвання з тоталітарним спадком, здійснення декомунізації, подолання інших негативних наслідків радянського минулого.

В цьому плані у червні 2001 р. естонський уряд заявив про вимогу компенсації від Росії за працю депортованих туди земляків. Пізніше робилися спроби одержати від РФ компенсацію за роки радянської окупації, проте реального результату досягти не вдалося. З свого боку, в російських традиціях – невизнання своєї провини і відповідальності, прагнення не випускати «свої» землі з-під влади. Фактор «російської загрози» ніколи не випадав з поля зору естонського керівництва. Кінцева мета естонських трансформацій полягала у поверненні до європейської цивілізації, частиною якої країна завжди себе відчувала, найшвидшій (при традиційній неквапності) інтеграції до західних економічних, політичних, безпекових структур, що дійсно б означало визволення від багатовікового російського панування [13].

Естонський досвід демократичного транзиту ще раз підтвердив важливість двох складових успіху перетворень: по-перше, він можливий тільки за широкої підтримки здійснюваних реформ з боку населення. А у більшості естонців не було сумнівів у правильності обраного шляху. З притаманними менталітету наполегливістю і терпінням до нестач і складностей суспільство стало до роботи. По-друге, національна еліта має керуватися загальноприйнятими у передових країнах світової глобальної економіки світоглядними цінностями. Це зумовлює необхідність сприйняття і втілення в економічну діяльність таких культурно-інституціональних складових, як справедливість і довіра, які насправді є базовими елементами будь-якої політико-економічної легітимності [14, с. 22]. У естонців справедливість і довіра – серед найшанованіших чеснот. І урядова політика, і економічна поведінка населення продемонстрували відкритість до змін й здатність сприймати і використовувати іноземний досвід. Особливо слід підкреслити практичну відсутність корупції, яка аж ніяк не вітається в економічно розвинених країнах. Досвід Естонії, як і досвід сусідніх країн Північної Європи, ще раз засвідчив ту обставину, що рівень корупції корелює з рівнем економічного розвитку.

Ще одним фактором, що зумовив економічний розквіт Естонії, став справжній непоказний патріотизм, особливо національної еліти, яка не займалася розкраданням і виведенням коштів в офшори, а віддано працювала на розбудову Батьківщини. До того ж чимало етнічних естонців, які до відновлення незалежності мешкали в інших країнах, поверталися, щоби стати до роботи. Яскравий приклад – Т.Х. Ільверс – президент Естонської Республіки у 2006–2016 рр. Він народився у Швеції у 1953 р., довго жив і одержав освіту у США, а у 1991 р. повернувся спочатку на дипломатичну роботу, потім очолив уряд, потім був двічі обраний на найвищу посаду в державі. Його приклад свідчить ще про одну важливу обставину: при високій повазі до людей старшого віку, на керівні посади в Естонії приходили люди молоді. Насамперед це було пов'язано із прагненням відсторонити від прийняття рішень тих, хто впродовж десятиліть ревно виконував рішення комуністичної партії і радянського уряду. На відміну від багатьох інших пострадянських республік, де

стара партійна номенклатура та червоні директори або їхні родичі стали власниками приватизованих підприємств, тут не склалася олігархічна модель економічних і політичних відносин.

Естонська молодь зазнала меншого впливу радянщини, менше ідеологічного тиску, більше знала про лад життя за кордоном, і більше прагнула краще жити. Одним з представників нової генерації політиків є М. Лаар, який став у 1992 р. став прем'єр-міністром у 32 роки, перебував на цій посаді до 1994 р., потім у 1999–2002 рр., у 2011–2012 рр. обіймав посаду міністра оборони. У своєму інтерв'ю 2002 р. він, зокрема, зазначив: «Естонія змінилася, змінилася в усіх сферах! І найважливіше те, що люди почали вірити у майбутнє, довіряти йому! Сьогодні дуже важливо мати нові цілі, нові погляди й використовувати нові можливості» [15]. Такі настанови суттєво відрізняються від тих країн, які живуть минулим, шукаючи в ньому підтвердження своєї історичної величі, як це робить Московія.

Історія свідчить, що дуже багато у розвитку країни залежить від її національної еліти. Врешті-решт ефективність і компетентність державного управління є пріоритетною сферою, оскільки помилки у цій сфері призводять до серйозних соціально-економічних провалів [11, с. 193-194]. Разом із тим ефективна економічна політика держави сприяє динамічному і стабільному розвитку господарства, як це відбувається в країнах Балтії. Крім того естонці, які уважно стежать за глобальними тенденціями, зрозуміли вплив менеджеріальної революції, яка далася взнаки ще у ХХ ст. Також вони спромоглися «осідлати» «третю хвилю» [16] – перехід до постіндустріального/інформаційного суспільства. Свою роль відіграв і брак природних ресурсів. Всі ці обставини призвели до дійсного прориву в плані діджиталізації країни на всіх рівнях – від електронного уряду до навчання дітей змалечку.

Успіхи Естонії у діджиталізації відбилися у загальноприйнятому позначенні цієї країни як E-stonia. Функціонує система електронного громадянства: кожен дорослий мешканець має електронну ID-карту, що надає доступ до платформи, до якої включено понад 4000 онлайн-послуг: від голосування на виборах (перші цифрові вибори пройшли у березні 2007 р.) і сплати податків до онлайн-зберігання медичних і поліцейських записів. Система спирається на високу міру довіри до установ, що є знаменним в країні, яка прожила під радянською владою майже 50 років.

В Естонії налагоджено систему електронного уряду. Під електронним урядом розуміється спосіб надання інформації і державних послуг громадянам, бізнесу і взаємодія державних організацій і відомств як в середині країни, так на міждержавному рівні. Особиста взаємодія між державними організаціями, що надають послуги, і заявником мінімізована за рахунок максимально можливого використання інформаційних технологій. Це призводить до спрощення, покращення якості, підвищенню швидкості і прозорості процесу

взаємодії [17]. Запровадження названої системи дозволило різко знизити корупцію, підвищити ефективність державного управління і його відповідальність перед громадянами, а також заощадити значні кошти і зберегти чимало лісовини.

Естонці не запитують: «Що світ може дати нам?», а питають: «Що ми можемо дати світові?» Відповіддю на друге запитання можна вважати винайдення і широке впровадження Skype - сервісу відеозв'язку, яким нині користуються сотні мільйонів людей і організацій в світі. У 2014 р. почала діяти програма e-Residency. Ставши електронним резидентом Естонії, підприємець з іншої країни одержує можливість віддалено відкрити компанію в ЄС, рахунок у банку і керувати своїм бізнесом без необхідності бути в Естонії (в такий спосіб вирішено «збільшити» населення країни, а також одержувати надходження більших податків). У 2017 р. Creative Estonia запросила стартапи з усієї Європи розвивати у себе електронні послуги. Як заявила тодішній член Європейського парламенту, а потім прем'єр-міністерка К. Каллас: «Для Європи Естонія – це цифрове суспільство, гнучка прогресивна маленька країна, яка прагне до інновацій. Наш електронний імідж робить нас привабливими, і від нас залежить, як ми зможемо використати його для того, аби перетворити інтерес до інвестицій, робочих місць і загального процвітання» [18].

Як і будь-яка інша країна глобалізованого світу, Естонія відчуває на собі всі кризові явища, зокрема дію світової фінансово-економічної кризи 1998 р., кризи початку 2000-х рр., світової кризи, яка розпочалася у США у 2008 р. і пізніше поширилася на весь світ, кризи, яку спричинив COVID-19. У березні 2020 р. міністр фінансів М. Хельме заявив, що країна увійшла у фазу нової економічної кризи. Так він прокоментував наслідки пандемії і цінової війни на нафтовому ринку для економіки. Було поставлене завдання звести до мінімуму її наслідки і знайти можливості отримати від неї якусь користь [19]. На пом'якшення негативного ефекту від коронавірусу уряд спрямував пакет заходів у розмірі 2 млрд. євро або 7% ВВП [20]. Щодо «знайдення можливості отримати користь» від кризи, так саме досягнення естонців у діджиталізації надають їй на те великі можливості у змінених пандемією умовах життєдіяльності людства.

Необхідно зазначити, що на поточну глобальну кризу наклала свій відбиток гедоністична економічна культура, яка домінувала в світі впродовж останніх десятиліть. Тривале економічне зростання, яке передувало корона кризі, сприяло формуванню саме такої економічної культури, яка санкціонувала поведінку людей, орієнтованих на користування результатами цього зростання, тобто заохочувала орієнтацію на максимальне поточне споживання. Гедоністична культура є адекватною суспільству масового споживання, яке можливе за умов масового виробництва, що використовує ресурси різного роду у зростаючій прогресії. Останніми роками все відчутнішими ставали ознаки кризовості такої моделі, про що вказувала, зокрема, і екологічна криза. Стало зрозуміло, що стратегія виходу із скрути передбачає певне самообмеження. В

естонських традиціях така орієнтація закладена від давнини. Самодисципліна сприяла тому, що у порівнянні з багатьма іншими країнами, Естонія за часів криз страждала менше і виходила з них швидше.

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що досвід найрозвиненішої серед пострадянських країн є цінним для інших, які прагнуть того ж. Маленька країна продемонструвала свою спроможність рухатися тією траєкторією розвитку, якою рухаються найсильніші в економічному відношенні країни, такі як Німеччина – стабільно і швидко – на відміну від більшості країн, навіть більших за неї в десятки і сотні разів, як Росія чи Аргентина, котрі рухаються іншою траєкторією – нерівномірно і в основному повільно. Таллінн рушив шляхом творення суспільства ліберальної демократії із соціально орієнтованою ринковою економікою. Був взятий курс на відкриту інноваційну економіку. Лідери країни показали себе патріотами не на словах, а у напруженій роботі, в якій взяла участь переважаюча більшість населення. Орієнтири і допомогу Естонія одержувала від країн Європи, частиною якої завжди себе відчувала. Європейська культура бізнесу гармонійно поєднується із традиціями естонців. Ті, в свою чергу, гармонізуються із новаціями, які населення сприймає і втілює в життя. Досвід Естонії ще раз підтвердив той висновок, що успіх соціальних трансформацій безпосередньо залежить від спроможності людей сприймати зміни і слідувати новим нормам і правилам. Останні, як вираження суті соціальних інститутів, можуть бути ефективними тільки тоді, коли відповідатимуть глибинним цінностям і настановам суб'єктів. В балтійських країнах така відповідність має місце.

Естонський досвід засвідчує, що для успішного соціально-економічного розвитку нації необхідне те саме, що потрібно і для повноцінного розвитку й самореалізації окремого індивіда – цінності інтелектуальної свободи, майстерності і відкритості до змін. Необхідно орієнтуватися у тенденціях розвитку сучасного світу, де брак матеріальних ресурсів можна компенсувати нематеріальними, що відповідає руху від індустріального суспільства до постіндустріального/ інформаційного. У XXI ст. перевагою у конкуренції стає якість людського капіталу, а показником успішності країни є не розмір території, а рівень життя населення. Зрештою, вся історія обертається навколо ресурсів, і влади, яка ними розпоряджається. Задля того, аби процвітала власна країна, потрібно, аби і держава, і громадяни розумно розпорядилися тими ресурсами, якими вони володіють. Естонія показує вдале поєднання традицій і новацій у цій справі.

Список використаних джерел та літератури

1. Тимченко О. Ринкові реформи в Естонії. *Економіка України*. 1998. № 9. С. 80–84.
2. Тимченко О. Особливості ринкової трансформації в Естонській республіці. *Економіка України. Політико-економічний журнал*. 2002. № 9. С. 78 – 83.
3. Маскалевич И. Карточки для тигров: сценарий по-эстонски. *Зеркало недели*. 2007. № 47. С. 3.

4. Генік В. Естонський спринт. *Тиждень*. 2010. № 13. URL: <http://m.tyzhden.ua/publication/3403>
5. Брусиловська О., Сіндецька Н. Друга Естонська Республіка: взаємовплив складових системної трансформації. *Studio Politologica Ucraino-Polona*. 2013. Вип. 3. С. 318–325.
6. Панченко Ж.О. Маркетингова концепція бренду Естонії: досвід для України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. Вип. 126. Ч. 2. С. 15 – 27.
7. Шаповал К. Прибалтійський стартап. Естонія перетворилася на європейський аналог американської кремнієвої долини. *Новое время*. 2016. № 20. URL: <https://nv.ua/biz/publications/pribaltiyskiy-starap-estoniya-prevratilas-v-evropeyskiy-analog-amerikanskoj-kremnievoj-doliny-143323.html>
8. Орлова Т. Менталітет і економіка: естонський варіант з погляду історика. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»*. 2020. Вип. 1 (42). С. 248–257.
9. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / Пер. з нім. – К.: Основи, 1994. 261с.
10. Гараджа В.И. Социология религии. М.: Наука, 1995. 223 с.
11. Пустовийт Р.Ф. Взаимовлияние культурных и институциональных факторов в аспекте экономического развития. *Проблеми економіки та політичної економії*. 2015. № 1. С. 187–196.
12. Культура имеет значение: каким образом ценности способствуют общественному прогрессу: Сб. статей / Под ред. С. Хантингтона / Пер. с англ. М.: Московская школа политических исследований, 2002. 320 с.
13. Holger M. Culture of fear and a status conflict in Estonia-Russia relationship. Paper for ECPR Joint Sessions in Mainz 2013. URL: <https://ecpr.eu/Filestore.PaperProposal>
14. Буайе Р., Бруссо Є., Кайе А. К созданию институциональной политической экономии. *Экономическая социология*. 2008. № 3. С. 17–24.
15. Март Лаар: «Естонія змінилася, змінилася в усіх сферах!». *Дзеркало тижня*. 2002. 12 квітня. URL: https://zn.ua/ukr/international/mart_laar_estoniya_zminilasya,_zminilasya_v_usih_sferah.html
16. Тоффлер Е. Третя хвиля / Пер. з англ. К.: Вид. дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
17. E-stonia – самое продвинутое цифровое государство Европы. URL: <https://under35.me/2018/04/estonia-electronic-residence/>
18. CreativeEstoniaприглашает стартапы со всей Европы развивать электронные услуги. URL: <https://www.ndculture.org/news/creative-estonia-invites-start-ups-from-all-over-europe-to-develop-e-services>
19. Естонія оголосила про початок економічної кризи. URL: https://lb.ua/world/2020/03/11/452214_estoniya_obyavila_nachale.html
20. Эстония разработала пакет мер для поддержки экономики на 2 миллиарда. URL: https://biz.censor.net/news/3182758/estoniya_razrabotala_paket_mer_dlya_podderjki_ekonomiki_na_2_milliarda

References

1. Tymchenko, O. (1998). Rynkovi reformy v Estonii. *Ekonomika Ukrainy*. 1998, 9, pp. 80–84. [In Ukrainian].
2. Tymchenko, O. (2002). Osoblyvosti rynkovoї transformatsii v Estonskii respubliksii. *Ekonomika Ukrainy. Polityko-ekonomichniy zhurnal*, 9, pp. 78–83. [In Ukrainian].
3. Maskalevych, Y. (2007). Kartochky dlia tyhrov: stsenaryi po-estonsky. *Zerkalo nedely*, 47, p. 3. [In Russian].
4. Henyk, V. (2010). Estonskyi sprynt. *Tyzhden*, 13. [Online]. Available from: <http://m.tyzhden.ua/publication/3403> [In Ukrainian].
5. Brusylovska, O., Sindetska, N. (2013). Druha Estonska Respublika: vzaiemovplyv skladovykh systemnoi transformatsii. *Studio Politologica Ucraino-Polona*, 3, pp. 318–325. [In Ukrainian].

6. Panchenko, Zh. (2015). Marketynhova kontseptsiiia brendu Estonii: dosvid dlia Ukrainy. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 126, pp. 15–27. [In Ukrainian].
7. Shapoval, K. (2016). Prybaltiiskiyi startap. Estoniia peretvorylasia na yevropeiskiyi analoh amerykanskoi kremniievoi dolyny. *Novoe vremia*, 20. [Online]. Available from: <https://nv.ua/biz/publications/pribaltiyskiy-starap-estoniya-prevratilas-v-evropeyskiy-analog-amerikanskoy-kremnievoy-doliny-143323.html> [In Ukrainian].
8. Orlova, T. (2020). Mentalitet i ekonomika: estonskiyi variant z pohliadu istoryka. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia "Istoriia"*, 1 (42), pp. 248 – 257. [In Ukrainian].
9. Veber, M. (1994). Protestantska etyka i dukh kapitalizmu. Kyiv: Osnovy. [In Ukrainian].
10. Haradzha, V. Y. (1995). Sotsyolohyia relyhyi. Moskva: Nauka. [In Russian].
11. Pustovyit, R. F. (2005). Vzaymovlyiane kulturnukh y ynstytutsyonalnukh faktorov v aspekte ekonomycheskoho razvytyia. *Problemy ekonomiky ta politychnoi ekonomii*, 1, pp. 187–196. [In Ukrainian].
12. Khantynhton, S. (ed.). (2002). Kultura ymeet znachenye: kakym obrazom tsennosti sposobstvuiut obshchestvennomu prohressu. Moskva: Moskovskaia shkola polytycheskykh yssledovanyi. [In Russian].
13. Holger, M. (2013). Culture of fear and a status conflict in Estonia-Russia relationship. Paper for ECPR Joint Sessions in Mainz 2013. [Online]. Available from: <https://ecpr.eu/Filestore.PaperProposal> [In English].
14. Buaie, R., Brusso, Ye., Kaie, A. (2008). K sozdaniyu ynstytutsyonalnoi polytycheskoi ekonomyy. *Ekonomycheskaia sotsyolohyia*, 3, pp. 17–24. [In Russian].
15. Mart Laar: “Estoniia zminylasia, zminylasia v usikh sferakh!”. *Dzerkalo tyzhnia*. 2002. 12 kvitnia. [Online]. Available from: https://zn.ua/ukr/international/mart_laar_estoniya_zminilasya,_zminilasya_v_usih_sferah.html [In Ukrainian].
16. Toffler, E. (2000). Tretia khvyliia, Kyiv: Vyd. dim “Vsesvit”, 2000. [In Ukrainian].
17. E-stonia – самое prodvynutoe tsyfrovoe hosudarstvo Evropu. [Online]. Available from: <https://under35.me/2018/04/estonia-electronic-residence/> [In Russian].
18. Creative Estonia pryhlashaet startapu so vsei Evropu razvyvat elektronnie usluhy. [Online]. Available from: <https://www.ndculture.org/news/creative-estonia-invites-start-ups-from-all-over-europe-to-develop-e-services> [In Russian].
19. Estoniia oholosyla pro pochatok ekonomichnoi kryzy [Online]. Available from: https://lb.ua/world/2020/03/11/452214_estoniya_obyavila_nachale.html [In Ukrainian].
20. Estonya razrabotala paket mer dlia podderzhky ekonomyy na 2 mylyarda. [Online]. Available from: https://biz.censor.net/news/3182758/estoniya_razrabotala_paket_mer_dlya_podderjki_ekonomiki_na_2_milliarda [In Russian].

Orlova T. Combining Tradition and Innovation in the Economic Progress of Estonia.

From a historian’s perspective, the article analyzes the specifics of Estonian economic life in dynamic from the past till present days – from the agrarian to the post-industrial society. Estonia is displayed to take on contemporary challenges with dignity, including crises and their aftermaths. The rational Balts don’t recede to the archaic, despite cherishing their own traditions. Aware of global trends, they move along the path of innovation, thus responding to the core challenge of today – the challenge of modernization. Estonian experience re-emphasizes the importance of two constituents of successful reform: broad public support and the competence of national elites to govern the process.

Highlighted are the factors that have been distinguishing Estonia’s economic progress: mentality, immortal convincement in belonging to the European civilization, devotion to its values, willingness to bring them to life and to protect them. Since the beginning of its restored statehood, the aim was undoubtedly set to join the EU and NATO. The dialectic of progress was determined by the connection of admission requirements and reforms conducted to comply with them.

It is concluded that a nation's successful socioeconomic development requires the same as does an individual's full-fledged development and fulfilment: the values of intellectual freedom, proficiency and openness to change. The chosen path of liberal democracy with social-oriented innovation-based market economy has brought Estonia from the margins of the Russian empire to the circle of developed European states. Estonian experience is valuable to those post-Soviet countries that aspire to the same. It was the successful combination of tradition and innovation that became the groundwork to the success of the nation that, despite all complications and crises of the modern world, had significantly improved its own life and, helping others, had earned the international community's respect.

Keywords: *Estonia, Soviet Baltics, economic development, European choice, modernization, reforms, informational society.*